

Valentin Požaić

»CARITAS« U BOLESTI I UMIRANJU

Sav je naš život primanje i darivanje. Život smo primili u dar, da bismo ga prenosili, poštovali, unapređivali u njegovim različitim stadijima i na različitim razinama. I to činimo – ili: trebalo bi da činimo – iz zahvalnosti i ljubavi, iz „caritasa”!

Čovjekov je osnovni doživljaj da njegov život teče nezaustavljivo, da teče bez kraja. No, svaki sat nosi nas bliže završnom stadiju i dometu. Ljudski život nezaustavljivo juri svojemu svršetku, smrti, kroz bolest, patnju i bol. Već od ranog početka, pa kroz čitav život, čovjek doživljava bolest kao jedan od najizrazitijih vidika svojega ovozemnog postojanja. Bolest, praćena boli i trpljenjem, podsjeća čovjeka na njegovu fizičku ranjivost. U svojim pojavnostima ona upozorava na privremenost, nestalnost i neizvjesnost ljudskog stanja, na granice želja i na siromaštvo stvarnih mogućnosti u kojima je čovjek prisiljen živjeti.

Izazov bolesti

Kroza svoju povijest čovjek je pokušao odgonetnuti zagonetku i ući u misterij bolesti. O tom nastojanju govori i Ivan Pavao II. u svojoj pobudnici *Spasonosno trpljenje*: „Ljudska patnja potiče sućut, potiče i poštovanje, te na svoj način zastrašuje. U njoj se doista krije veličina osobita misterija” (br. 4). Sveti Otac pokušava razotkriti, koliko je to moguće, taj misterij: „Krist je istodobno poučio čovjeka da čini dobro trpljenjem i da čini dobro onome koji trpi. S toga dvostrukog polazišta on je do dna razotkrio smisao trpljenja” (br. 30).

1. *Činiti dobro trpljenjem!* Kad čovjek prizna i prihvati trpljenje kao sastavni i neizbježivi dio života, kadar je otkrivati njegove pozitivne vidike. On otkriva da je bol na sasvim fizičkoj razini upozorenje da negdje nešto nije u redu; i tako je u službi zdravlja i života. Na izrazito humanoj razini bol se pojavljuje kao provjera ljudske zrelosti. Kroz bol i patnju čovjek može ući u nove obzore života i smrti, može steći novo svjetlo i spoznaju o tome što je bitno, a što sporedno.

Bol je kadra pobuditi i razviti u čovjeku krepost solidarnosti sa svima koji trpe. Tek onaj koji je sam u svojem tijelu iskusio gorčinu boli i trpljenja može razumjeti i suosjećati s drugim patnicima, ili u krugu vlastite obitelji ili u široj zajednici.

U svjetlu vjere patnja može postati spasenjsko djelo. U Božjem planu spasenja po Kristovu trpljenju, smrti i uskrsnuću kršćanin otkriva i viši smisao i značenje vlasita trpljenja. On se zna sjediniti s Kristom patnikom i umirućim. Svaka patnja svakoga pojedinog čovjeka može biti ugrađena u veliko djelo Isusova otkupljenja i preobrazbe svijeta. Svaki patnik može postati suradnik Krista panika, suradnik otkupljenja. To ocrtava apostol Pavao kad piše Kološanima: „Radujem se sada dok trpim za vas i u svom tijelu dopunjam što nedostaje mukama Kristovim za tijelo njegovo, za Crkvu” (1, 24). Činiti dobro vlastitim trpljenjem – to je sasvim osobito djelo caritasa.

2. *Činiti dobro onome koji trpi.* Svaka bol, napose ona koja prelazi granice ljudske podnošljivosti, izaziva sućut i poziva u pomoć. Činiti dobro onome koji trpi sasvim je osobito i raspoznatljivo obilježje povijesti kršćanstva. Povijest Crkve mnogovrsna je slika i odsjaj evanđeoskog lika milosrdnog Samaritanca. O tome svjedoče davní hospiciji, gostinjski, kao i današnje bolnice i domovi s mnogim djelima ljubavi. Zar jedno od djela milosrđa, što ih navodi katekizam, nije i pohoditi bolesna? Pohoditi ima ovdje bogat sadržaj: misliti srcem na bolesna, doći k njemu otvorena srca i ruku spremnih na pomoć i razumijevanje; znači odgovoriti na Isusov poziv, jer „oboljeh, i pohodiste me” (Mt 25, 36). I to je caritas.

Izazov smrti

Dok je čovjek donekle uspio doskočiti nevolji boli i trpljenja, razvijajući liječničko umijeće, dotle još uvijek strepi pred neizbježnom činjenicom smrti. „Zagoneetka ljudskog položaja dostiže vrhunac pred licem smrti. Ne muči čovjeka samo bol i sve veći rasap tijela nego ga također, dapače još i više, muči strah od ugasnuća za vazda” (GS 18). Smrt je čovjekova najvjernija i najnepoznatiija pratilica. Uvijek stiže sigurno, ali prerano, iznenada, neočekivano. Nitko nije proučio smrt, naučio umrijeti. Sve je naše ljudsko znanje o smrti samo „učena ignorancija”, učeno neznanje (X. Tilliette, »Mourir, survivre?«, *Etudes* 363 /1985/ 91). Nijedan čovjek, ušavši u smrt, nije prošao kroz nju i vratio se s onu stranu, da bi nas izvijestio o svojem iskustvu. To nam izmiče. Zato smrt za nas ostaje tajna, misterij.

Pred takvom životnom datosti čovjek se uvijek teško ili nikako snalazio. Suvise je zaljubljen u život a da bi mogao misliti na smrt. Ipak, smrt dolazi i razmišljanja i o životu i o samoj smrti postaju nužno drukčija. „Cijeloga života to nije trebalo da bude istina, a sada to treba uzeti ozbiljno: ja moram umrijeti. Cijeloga života skupljaju se strahovi oko jedne točke: ja ne želim biti 'mrtav'; ni društveno mrtav, ni duševno mrtav, ni tjelesno mrtav. Cijeloga života uvijek nanovo: strah pred 'uništavajućom' presudom, strah pred 'vijestima' koje me ubijaju u mojem osjećaju vrijednosti, strah od rastanka i osamljenosti, strah da više nitko ne ide sa mnom, da ja više 'ništa' ne vrijedim, da ja više ništa na činim, da mi nitko više ne može pomoći” (K. Lückel, *Begegnungen mit Sterbenden*, München 1981, 22).

Sredina umiranja

Još ne tako davno umiranje je bilo obiteljski događaj. Umiralo se u vlastitoj kući, u poznatoj i pitomoj sredini, usred poznatih stvari i dragih osoba. Smrt je

bio značajan događaj: okupljao je male i odrasle, znanke i prijatelje. Bio je to oproštaj s dragim članom obitelji, u žalosti doduše, ali i molitvi i nadi ponovnog susreta. Bila je to ujedno i neka vrsta škole umiranja. Sasvim naravna i pristala.

Danas u razvijenim zemljama visokog standarda, a to pomalo postaje značajna pojava i u drugim zemljama, 80% ljudi umire u bolnicama, okruženi tehnikom, u nepovjerljivoj sredini. Oni su predani brizi bolničkog osoblja koje za pratnju umirućih niti je osposobljeno, niti ima vremena zbog preopterećenosti drugim poslovima oko živih, ili onih koji imaju nade da prežive. Neosporiva je činjenica da su redatelji scenarija umiranja i smrti najčešće bolničarke, katkad liječnici. A to bi i nas i njih moralo siliti na razmišljanje. I ne samo na razmišljanje.

U takvim i sličnim okolnostima nerijetko sav teret smrtnoga straha i tjeskobe pada na samog umirućeg. Obitelji danas, zbog višestrukih razloga, nisu više usmjerene na umiranje kod kuće. Stav prema smrti bitno se izmijenio. Ona se više ne gleda kao naravna stvar. Proglašena je nečim patološkim, stranim čovjeku. Želi se zanijekati u privatnom i javnom životu. Redovita su mjesta njezina događanja starački domovi i bolnice, premda bi 92% umirućih htjelo umrijeti kod kuće (usp. K. Lückel, 8).

Pratnja umirućih

Djelo caritasa u umiranju, tj. pratnja umirućih, jedna je od najvažnijih, ali također i najtežih zadaća. Ona je doista jedna od najvažnijih zadaća, jer u našoj kulturnoj sredini, kod kuće i u bolnicama, umiranje je još uvijek zastrašujuće i zabranjena, tabu-tema razgovora. Nebrojani ljudi, upravo na tom posljednjem i presudnom dijelu životnoga putovanja ostavljeni su sami i obeshrabreni. Čovjekovo otuđenje, otuđenje „od samog sebe, od svojega tijela i života, od svojih bližnjih i okoline, jedva da se može bilo gdje drugdje tako grubo doživjeti kao na granici života i smrti” (K. Lückel, 13). Caritas ima ovdje nadasve važnu zadaću: poraditi na tome da svaki čovjek može ljudskije proživjeti svoje umiranje. Zapravo odživjeti svoj život. Jer „čovjek živi i dok umire” (J. G. Ziegler, *Prinzipielle und konkrete... TThZ /11976/141*).

Evo jednog svjedočanstva o caritasu u umiranju: „Primijetio sam u velikim bolnicama, na Rebru, kako časne sestre brzo pronađu vjernike, pitaju ih, žele li svećenika. Vjernik odgovori da želi. I onda se njegov krevet ograde paravanom. (uopće kreveti umirućih se ograde paravanom) i onda taj svećenik drži ruku umirućeg, drži mu cijelo vrijeme ruku, šapće mu, moli molitve nad njim, pokušava mu ublažiti strah. One koji ne vjeruju isto tako ograde paravanom, ali njima ne dopuštaju da im dođe rodbina, osim u sate posjeta. Bolničarke i liječnici imaju previše posla da bi sjedili uz njih, i oni umiru a da ih nitko ne drži za ruku, da im nitko ne pomogne da se osjećaju manje sami. Pomišljao sam da ću, budem li umirao, tražiti svećenika, ne zato što vjerujem, nego jednostavno zato da ne budem sam, da postoji netko tko će me držati za ruku i koji će govoriti bilo što zapravo. Svejedno mi je što će govoriti, ali će me držati za ruku i nešto će govoriti. To je velika prednost onih koji su religiozni...” (V. Kuzmanović, *Zapisi o vlastitom umiranju*, Pet st. hrv. knj., Zagreb 1984., br. 163, str. 390.).

To je bio doživljaj umiranja čovjeka bez vjere. Isto svjedočanstvo o potrebi za nečijom prisutnošću daje nam i čovjek vjernik: „Svaki čovjek osjeća, dok umire, najveću potrebu da se pred licem smrti ne nade sam – kao da je prisutnost čovjeka

(makar i nevjernika) garancija Božje prisutnosti" (P. Tournier, *Učimo starjeti*, Zagreb 1980., str. 239.).

No, biti uz umirućega, držati ga za ruku, hrabriti ga, nije lako umijeće i treba ga učiti. Biti uz umirućega, pratiti ga u njegovu umiranju znači iskusiti vlastitu potpunu nemoć pred činjenicom smrti. Pred silinom smrti uzmiče i jakost ljubavi. Naša ljubav ne može zadržati umirućega na životu, ali ga može pratiti na putu u smrt. Pratiti umirućeg znači u nekoj mjeri umirati zajedno s njim, proći putem smrti drugoga. To znači suočiti se s činjenicom vlastite smrti, stajati na granici, doživjeti granicu obostranosti i onostranosti. Susret s umirućim ljudski je susret, toliko intenzivan da ga jedva možemo i predočiti. Pratiti umirućega ujedno je zahtjev i izraz najdublje solidarnosti. A to je caritas.

Sasvim osobiti vidik pratnje umirućih sastoji se u tome da pomogne umirućem kako bi otkrio smisao i vrijednost toga životnog razdoblja, da uvidi da je vrijedno živjeti ga do kraja. U susretu s čovjekom koji je svoj život proživio besciljno, promašeno, osobita dužnost i prilika okoline bit će da mu na prikladan način pruži mogućnost novoga gledanja i vrednovanja čitava života; a onome tko ne vjeruje, da ponude svjetlo vjere i nade.

Traženje smisla

Činjenica je da pred tamnom koprenom smrti čovjek zastaje i odlučuje se za vjeru ili nevjeru. Prigrli li vjeru, njegov se duh neograničeno predaje osjećajima pouzdanja i nade u Boga, kao jedinu stvarnost koja ostaje od sjene smrti. Smrt gubi izgled sveponištenja i zadobiva vidik dovršenja, zaokruženja života. Odluči li se za nevjeru, čovjek nužno hrli u naručje ništavilu. Potresno je, pod tim vidikom, svjedočanstvo čovjeka bez vjere: „Svaki ateizam, svaki racionalizam gubi bitku, jer ne može onom koji umire, i koji do kraja ostaje konzekventno logičan, ne može mu baš ništa pružiti u zamjenu. — Uopće taj odnos s religijom nije tako jednostavan kao što se to čini mladom, u svakom slučaju idealističkom čovjeku. Bio sam i sad još uvijek jesam, uvjeren ateist. Međutim kad je čovjek bolestan, teško bolestan, i kad se oko njega događaju smrti, u bolnicama, onda počinje na drugi način razmišljati o svemu tome. Čovjek se u svom strahu pokušava uhvatiti bilo za što, pokušava naći bar jednu logičku kukicu o koju bi objesio svoje strahove, svoje bolove, svoj strah od prijelaza u ništa, od prijelaza iz punog individualiteta baš u ništa. Čovjek pokušava tražiti, naći bar neki sićušan razlog koji bi mu po njegovoj logici omogućavao da vjeruje. Ta traženja često traju mjesecima, po cijele noći... Vjerujte, ta su traženja strahovito intenzivna" (V. Kuzmanović, *nav. dj.*, str. 390.).

Biti na raspolaganju umirućem u takvim trenucima — i to je caritas.

Čitav čovjek

Tijekom života, u raznim nevoljama i bolestima, caritas priskače čovjeku u pomoć pod ovim ili onim vidikom njegovih potreba. Na koncu života, prije smrti, u umiranju, u pitanju je sam čovjek. Lišen svega što je imao i posjedovao, stoji pred trenutkom kada će biti lišen i vlastitoga tjelesnog postojanja. Pod upitnik je stavljena i njegova osoba, ono najdragocjenije. Upravo tada najpotrebnija mu je ljubav — caritas. U umiranju, naime, čovjek postaje najmanji ili najveći od svih svojih život-

nih veličina. Vjerniku se spontano u tim okolnostima budi sjećanje na Isusove riječi: „Pazite da ne prezrete ni jednoga od ovih najmanjih” (Mt 18, 10), kao i ona druga Isusova riječ: „Zaista, kažem vam, što god učinite jednome od ove moje najmanje braće, meni učinite” (Mt 25, 40).

Da bismo bili kadri pratiti umirućega na njegovu posljednjem životnom stadiju, potrebno je da sami vjerujemo u smisao života i smrti. Potrebno je da se pouzdajemo u Isusa, promatrajući ga u Getsemaniju i na križu. On je kroz ljudski strah, otpor i tjeskobu – „Oče moj! Ako je moguće, neka me mimoide ova čaša” (Mt 26, 39) – prispio do smirenosti i potpunog predanja: „Oče, u ruke tvoje predajem duh svoj!” (Lk 23, 46).

Ako nas već unaprijed muči i plaši tjeskoba takvih trenutaka, sjetimo se riječi što ih je čuo Pavao u svojim vapajima, kad je molio da bude oslobođen od „trna” u svojem tijelu: „Dosta ti je moja milost, jer snaga se u slabosti usavršuje” (2 Kor 12, 8).

I kad umirući doživi i vidi kojom cijenom plaćamo za njega tako dragocjenu prisutnost, po našoj i u našoj prisutnosti lakše će doživjeti Božju prisutnost. U našoj i njegovoj slabosti usavršit će se jakost milosti vjere, nade i ljubavi.

I to će biti caritas!